

Šebánek, Jindřich

Úvod

In: Hrubý, Václav. *Tři studie k české diplomacie*. Brno: Filosofická fakulta s podporou Ministerstva školství a národní osvěty, 1936, pp. [v]-xxi

Stable URL (handle):

<https://hdl.handle.net/11222.digilib/118849>

Access Date: 28. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Ú v o d.

Práce, která se tu předkládá veřejnosti, je plodem mnoholetého vědeckého úsilí jejího, žel, předčasně zesnulého autora¹. Její počátky náležejí do doby, kdy Hrubý ještě působil v archivu Národního muzea v Praze, pamatujíť se, že některé myšlenky v práci obsažené nám přednášel v letech 1922—1923 v kolegiu o české diplomacie na Státní archivní škole. Dozrávala však pomalu, ač na ní Hrubý, jak uvidíme, znovu a znovu pracoval, ač už jednal i o její vydání ve Spisech filosofické fakulty Masarykovy university, a ač mu na jejím vydání neobyčejně záleželo², protože byl od této práce odváděn jinými úkoly, které si uložil. Tak se stalo, že ve chvíli, kdy se rozžehnal se světem, nebyla ještě hotova. Zůstal obsáhlý rukopisný materiál, který byl po smrti Hrubého jeho rodinou odevzdán Publikáční komisi fakultní. Jednomyslným usnesením komise, schváleným rovněž jednomyslným usnesením sboru, byl jsem počtěn vyzváním, abych zmíněný materiál připravil k tisku. Před prázdninami r. 1934 jsem podle přesného seznamu rukopisný materiál Hrubého (který nyní po vydání práce bude uložen v archivu Masarykovy university) převzal a ujal se svěřeného úkolu.

Jádro materiálu³ tvoří rukopis práce, který má v papírech dva

¹ Srov. nekrology: *Urbánkův*, v Ročence Masarykovy univ. XV. (1935), *Kristenův*, v ČAS XI (1934), str. 163—173, *Fr. Hrubého* v ČČH XXXIX (1933), str. 208 a podepsaného v NV XIV (1933), str. 66—68. Srov. také zprávu *Ry-nešové* v ČMM LIX (1935), str. 439.

² Bylo to dobře vystiženo v nekrologu *Urbánkové*.

³ Nepřihlížím tu k těm částem materiálu, které nemají vztah k vydávané práci, jsou to: drobný zlomek článku, nadepsaného 'Ondřej z Dubé a jeho dílo', k jehož vzniku dala popud *Čádova* edice Ondřeje, kterou *Hrubý* posoudil také v NV XIII (1932), str. 56 a násl., několik lístků, na nichž *Hrubý* črtal počátky literárních zpráv, korekturní archy, výstřižky z novin atd.

nadpisy. Prvý, starší¹, zní: Začátky listiny v Čechách a na Moravě. Podle rozvrhu Hrubého měla mít práce těchto pět oddílů:

1. Vývoj české listiny do začátku 13. století.
2. Rozbor nejstarších listin českých.
3. O pečetech knížat a králů z rodu Přemyslova.
4. Acta diplomatica Bohemiae et Moraviae de a. 1000—1200.
5. Catalogus sigillorum principum et regum e stirpe Přemysli-

darum.

Příležitostně se zmínil Hrubý několikrát v tisku o těchto svých Začátcích, tak na př. v r. 1926 ve své práci o t. zv. zakládací listině biskupství pražského², ba ještě r. 1932 v recenzi o Novotného práci o listinách kladrubských³. Než nepochybně velmi brzy po napsání této recenze formuloval nově titul své práce, který je rovněž zachován v jeho papírech⁴. Nový titul zní: Studie k české diplomatice I—III. Jím je vyjádřeno jisté obmezení programu práce (na něž Hrubý ostatně, jak uvidíme, již i dříve pomýšlel⁵), a nově tu formuloval také nadpisy dvou ze svých Studií.

I. Vývoj české listiny do začátku 13. století.

II. Nejstarší listiny české, podezřelé i padělané.

III. O pečetech a znacích knížat a králů z rodu Přemyslova.

Zatím tedy co nadpis původního oddílu I přešel beze změny v nadpis Studie I, zpřesnil Hrubý poněkud nadpis Studie II (novému nadpisu vskutku obsah studie odpovídá lépe než odpovídal nadpisu staršímu) a rozšířil program Studie III (tuším nikoliv bez vlivu zatím publikované práce Vojtíškovy K otázce erbu českého krále⁶.) Od vydání oddělení Acta patrně upustil⁷ a to, jak se domnívám,

¹ Že tento nadpis je starší, vysvítá mimo jiné z Hrubého rukopisu Studie I a III, kde je prvotní citát *Začátky* několikrát Hrubým opravován na *Studie*.

² Původní hranice biskupství pražského a hranice říše české v 10. stol. ČMM L (1926), str. 86, pozn. 2.

³ NV XIII (1932), str. 85.

⁴ Psán je na listě papíru, na jehož zadní straně je napsán titul starší *Začátky*..., který je Hrubým tužkou škrtnut. Oba titulní listy jsem uložil do obálky spolu s jiným materiálem, vztahujícím se k záhlaví práce.

⁵ Vysvítá to z jeho níže citovaného Úvodu.

⁶ Práce vyšla v ČNM CV (1931), str. 49—62.

⁷ Z materiálu Hrubého je patrné, že kolísal v názoru, má-li či nemá-li po-

nikoliv ke škodě věci¹, katalog pečeti se pak asi rozhodl vydati samostatně².

Uvažuje o tom, který nadpis položit v čelo práce Hrubého, rozhodl jsem se ovšem pro nadpis druhý. Dovolil jsem si však malou změnu, nadepsal jsem totiž práci: Tři studie k české diplomacie, neboť se mi zdá tato formulace nadpisu stylistický účelnější. Hrubý, když stylisoval nadpis svůj, myslil snad na to, že by přece jen někdy později připojil studie další, dnes, kdy je uzavřen jeho život, je uzavřena i jeho práce. Určité změny bylo třeba také v nadpisu Studie III, jak o tom níže vykládám.

Že Hrubý ještě dřív, než se rozhodl pro druhý nadpis své práce, pomýšlel na obmezení jejího obsahu na tři oddíly, dokazuje mimo jiné Úvod, který si Hrubý chystal a který, třebaže jde o pouhé torsum, mám za vhodné tu otisknouti, a to z dvoji příčiny. Jednak Úvod ten velmi charakteristicky podtrhuje program práce Hrubého jako práce syntetické (je to rys, který ve vědeckém díle Hrubého velmi zdařile vystihl Urbánek), jednak tu Hrubý vyznává svůj poměr k velkému dílu Českého kodexu a k jeho autoru, G. Friedrichovi, poměr, který ostatně napovídají i hesla, která položil v čelo své práce. Vydavatel, který neměl práva měniti cokoliv na úsudcích Hrubého v práci samé obsažených, jakkoliv byl přesvědčen, že by Hrubý sám byl při definitivní stylisaci ještě formulaci tu či onde pozměnil, považuje za svou povinnost zvlášť upozorniti čtenáře na toto úvodní vyznání Hrubého:

Chci se v této práci pokusiti o odpověď na otázku: jak jsme asi my Češi dospěli k listině a jaké byly její začátky u nás až do konce 12. stol. Víím, že to není právě nejdůležitější otázka naší české diplo-

jmouti *Acta* do své práce. Vyloučil-li je odtud druhým nadpisem, právě citovaným, přece zase oddělení *Acta* citoval, a to ještě v posledních redakcích Studií I a II, které vznikly nedlouho před jeho smrtí (srov. o tom níže).

¹ Srov. o tom níže na str. XIII.

² I v názoru na tuto otázku Hrubý kolísal. V rukopisu Studie III se na mnoha místech dovolává tohoto katalogu, označuje jej jako Studii IV, jindy zase V. I v tom se jeví nerozhodnost, má-li pojmuti oddělení *Acta* do své práce. Ve stati o klášteře opatovickém, která je součástí Studie II a je zachována jen v jediné redakci, pocházející, jak níže ukazují, z r. 1928, připsal Hrubý v jedné poznámce (viz níže na str. 133, pozn. 295) odkaz na práci „Pečeti panovníků českých a moravských do r. 1526“, chtěl tedy katalog pečeti publikovati samostatně, ne-li i studii o pečetech.

matiky, ale zabývá se otázkou důležitější, vývojem naší královské listiny ve 13. století¹, shledal jsem, že je nejdříve třeba znáti listinu 12. století, abychom viděli jasněji ve století třináctém. Proto jsem byl nucen zajít zpět před 13. století, neboť nehledě k úvodní kapitole známé J. Emlerovy studie *Die Kanzlei der böhmischen Könige Přemysl Ottokars II. und Wenzels II.* a kratším, delším zmínek o povaze nejstarších českých listin v diplomatických studiích Palackého, G. Friedrichových a R. Kossových, věnovaných jednotlivým sporným našim listinám, nemáme dosud souhrnné studie o nejstarší listině české². Základ ke studiu této otázky položil ovšem G. Friedrich svými dvěma svazky díla *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae*, kde v kritických poznámkách o písmě a skladbě jednotlivých listin, a zvláště listin podvržených či sporných, snesl množství velmi důležitých analytických poznatků, které, synteticky shrnuty, snadno by byly vydaly základní diplomatickou studii o naší nejstarší listině. Ale k té Friedrich, bohužel, nedospěl a mně, zkoumajícímu naši listinu 13. století, nezbylo, než abych sám prozkoumal i naši listinu 12. století — ovšem pomocí záslužné práce Friedrichovy, za niž mu každý český diplomatik zůstane vděčen. Došel-li jsem snad někde k správnějším výsledkům než Friedrich, nikdy jsem nezapomněl, že se tak stalo především jeho pomocí. Ostatně — jsem i já jeho žák.

Práce se dělí ve tři oddíly, z nichž první je vlastní syntetickou studií o začátcích listiny v Čechách a na Moravě, jak mně vyplynula z vlastního diplomatického rozboru všech zachovaných písemností. Tento rozbor, pokud šlo o písemnosti nesporně pravé, je včleněn hned do prvního oddílu, ať již v textě či v poznámkách. Zato rozbor písemností sporných, vyžadující pravidelně širšího odůvodňování, které by bylo znění vlastní studie neorganicky rušilo, je odložen do oddílu druhého a první oddíl se ho jen dovolává. Je tedy druhý oddíl souborem drobných diplomatických studií o podvržených a sporných listinách našich ústavů duchovních, seřazených podle abecedy³. Konečně třetí oddíl obsahuje...⁴.

¹ Tuto práci ohlásil *Hrubý* také ve Studii I, viz níže str. 62 a vyd. pozn. 493.

² K pracem, *Hrubým* citovaným, je třeba doplniti práci *V. Vojtíška* *Vývoj královské české kanceláře*, která vyšla v I. sv. díla *Idea československého státu*, str. 249 a násl. Praha, 1936.

³ Abecednímu pořádku se zdánlivě přičí, že položil *Hrubý* studii Jerusalemský špitál sv. Jana Kř. v Praze ve Studii II na osmé místo (viz níže na str. 121), za stať o klášteře louckém a před stať o olomoucké kapitule. Věc se vysvětluje tím, že *Hrubý* měl na mysli jméno řádu (Maltézové) a podle něho zařadil stať pod písmenu M.

⁴ Uprostřed věty *Úvod* se končí. Zachoval se ještě druhý zcela nepatrný zlomek úvodu, který zní takto: *Úvodem. Ač vím, že není nejdůležitější otázkou*

Co bylo zatím jen naznačeno o tom, jak práce Hrubého vznikala, lze ukázatí určitěji, obrátíme-li pozornost k otázce, v jaké formě se dochovaly v materiálu Hrubého jednotlivé její části¹. Především je tu silný svazek listů, označený na obálce Hrubého rukou nadvpisem Listina královská². Jsou to různé větší a menší zlomky Hrubého akademických čtení o listině královské, pocházející také z různých let (asi z let 1924—1932), které časově zahrnují mohem větší úsek dějin této listiny než přítomná práce, ale které do značné míry mohou být považovány za jejího předchůdce. Podobnou povahu má také jiný svazek listů³, který obsahuje vedle některých partií Hrubého přednášek o české listině královské také některé, podle vnější úpravy soudě, prvé pokusy o stylisaci některých částí Hrubého práce, vedle toho také různé poznámky, kterých pak Hrubý při psaní práce užil, i několik listů, které jsou rukopisem jeho práce, které však Hrubý z různých příčin z rukopisu práce vyloučil a znovu přepsal.

Souvislejší celek tvoří svazek listů, který obsahuje s jistými mezerami text Studie I Hrubého práce⁴. Vnější forma opět prozrazuje povahu toho materiálu. Jde nepochybně o prvou redakci Studie prvé, která nebyla ještě určena pro tiskárnu. A závěru tomu odpovídá i to, že se dochovaly v papírech Hrubého vskutku také další redakce této studie. Jsou to především zlomky redakce druhé⁵, která snad původně byla již určena do tisku (soudím tak z toho, že v těchto zlomcích nejsou poznámky už připojovány pod text, nýbrž že byly nepochybně psány na zvláštních listech, které se však v pozůstalosti Hrubého nedochovaly, tak totiž upravoval Hrubý i jiné části své práce do tisku), ale kterou Hrubý přece jen pak ještě přepracoval v redakci třetí. Z tohoto třetího textu je prvá Studie Hrubého níže otištěna. Text v redakci třetí je úplný, až na závěr, který nebylo možno najíti ani v redaci prvé, ani v druhé, poznámky

české diplomatiky otázka, jak Češi dospěli k listině, nemohl jsem se nepokusiti o odpověď na ni, chtěl-li jsem pochopiti českou listinu 13. století, o níž mi šlo především.

¹ Některé části práce byly opatřeny původními obálkami ještě prof. Hrubým, další uspořádání, na něž jsem pak navázal, provedl prof. Glücklich za pomoci dra Drímala.

² Prof. Glücklichem byl tento materiál označen písmenem O.

³ Prof. Glücklichem byl označen písmeny P, Q a uložen do dvou obálek.

⁴ Je uložena v obálce, kterou jsem označil: jedna z redakcí Studie I.

⁵ Je uložena v obálce, kterou jsem označil: jiná redakce Studie I.

k této třetí redakci se zachovaly na zvláštních listech; k otázce jejich úplnosti se hned ještě vrátím.

Redakce první vznikla po r. 1926¹, ale ještě dřív, než se dostala Hrubému do ruky studie Steinackerova o antických základech listiny na počátku středověku, která vyšla r. 1927². Od redakce 2. a 3. se liší hlavně po stránce stylistické, ale i po stránce věcné. Hrubý zejména³ v dalších redakcích značně zúžil zprvu velmi obsírný výklad o počátcích listiny u Germánů, který měl v první redakci formu velmi blízkou akademickému čtení. Dobu vzniku redakce třetí⁴ bylo by podle určitých známek položit před r. 1931. Hrubý tu totiž ještě necituje dvě práce, jejichž citáty bychom na příslušných místech očekávali, totiž Zatschkovy *Beiträge zur Diplomatik der mährischen Immunitätsurkunden*⁵ a Mendlovu studii *Známa-neznámá listina z Friedrichova kodexu*⁶, které obě vyšly r. 1931. Ve skutečnosti vznikla však asi o něco později, jak vysvitá z jejího níže vyloženého vztahu ke Studii III, myslím, že až na počátku r. 1932. Tomu datování odpovídá i to, že Hrubý tu svou práci ještě jmenuje *Začátky... a že ji dělí nikoliv jako později na studie, nýbrž na oddělení*⁷, a to na oněch pět pů-

¹ Hrubý tu již totiž cituje svou studii, otištěnou v ČMM 1926. Dovo-
lává-li se naopak zase už v této své studii, jak jsme výše slyšeli (viz na str. VI,
pozn. 2), svých *Začátků*, plyne z toho nepochybně, že nám zachovaná re-
dakce první vskutku není první Hrubého stylisací Studie I, že totiž Hrubý
měl nějaký nám dnes nedochovaný koncept, když tuto redakci psal, již před
sebou. Koncept ten vznikl ještě před r. 1926.

² Hrubý tu mluví o knize Steinackerově jako o ještě nevydané. Ví o ní
z knihy Heubergerovy, *Allgemeine Urkundenlehre für Deutschland und Italien*,
která vyšla r. 1921 a o níž Hrubý již r. 1924 referoval v ČAS (II, str. 180—187).

³ Na nejednom místě změnil Hrubý i svůj úsudek po stránce věcné
v druhé a v třetí redakci. Pokud bylo třeba, upozornil jsem na to vydavatel-
skými poznámkami.

⁴ Je uložena ve dvou obálkách, nadepsaných mnou: *Poslední redakce
Studie II. 1. Text. 2. Poznámky*. Redakce druhá vznikla snad o málo dřív než
redakce třetí. Hrubý tu už poznámky nepsal pod čáru; mnil tedy snad už tuto
druhou redakci dáti do tiskárny. Po straně však mnoho opravoval, ba některé
opravy jen letmo črтал. Rukopis se stal tím těžko čitelný a proto psal ještě re-
dakci třetí. K redakci druhé nejsou, jak víme, dochovány poznámky; proto
nelze určit bezpečně, kdy vznikla.

⁵ Srov. pozn. vydavatele, str. 55, pozn. 414.

⁶ Srov. str. 52, pozn. vydavatele 357.

⁷ Původní *Oddělení* je opravováno na *Studie* dodatečně Hrubým.

vodně zamýšlených. Forma rukopisu prozrazuje, že tuto redakci třetí určil Hrubý už vskutku pro tiskárnu. Jeví se to nejen onim již zmíněným oddělením poznámek od textu, nýbrž i zvýšenou pečlivostí o zřetelnost rukopisu¹, hlavně pak tím, že jsou připojeny některé přímo pro tiskárnu určené poznámky, týkající se způsobu sazby.

Tím nechci říci, že by se byla v Hrubého papírech zachovala třetí redakce právě Studie již k tisku úplně přichystaná; zejména v poznámkách ještě nemálo chybělo. Hrubý nepochybně častěji pracoval, nemaje po ruce potřebných pomůcek, a proto odkazy na literaturu naznačoval nejednou povšečně, bez citace příslušného místa. Jindy zase jen naznačil obsah poznámky, ponechávaje její definitivní stylisaci na pozdější dobu. Některé poznámky bylo možno doplniti z redakce právě, jiné doplnil vydavatel sám. Také v mnoha jiných, sice podřadnějších věcech, ale pro jednotnou formu práce ne nevýznamných, chyběla ještě Studii i v třetí redakci konečná úprava.

Se Studií II má se věc v materiálu Hrubého takto: celý níže otisklý text studie je tu zachován v rukopise, pocházejícím přibližně z téže doby, jako první redakce Studie I. Vše ukazuje také, že tu jde o první redakci Studie II. Termínem ad quem vzniku této redakce je r. 1928, neboť zmínka o Vaněčkové Studií o imunitě duchovních statků v Čechách, která vyšla právě r. 1928 a o které Hrubý tu na několika místech, ba i v posledních partiích této své studie mluví², je připisována Hrubým dodatečně do rukopisu. Nadto r. 1929 použil Hrubý jedné z napsaných již statí této studie (minim tu stať o Soběslavové privilegii pro pražské Němce a o jeho konfirmacích) pro Sborník V. Novotného³. Během r. 1932 (znal tu už studii Novotného o listinách kladrubských, ale připisuje zmínku o ní dodatečně do poznámky⁴) přistoupil pak Hrubý k napsání druhé redakce své Studie II, určené už pro tisk⁵. Dospěl bez přerušeni až k statí Kladruby. Část

1 Několik listů ještě tentokrát Hrubý přepsal dvakrát; uložil jsem je do zvláštní obálky.

2 Viz na př. na str. 136, pozn. 304.

3 Vyšla tam s nadpisem K otázce vzniku města pražského na str. 27 a násl. Upravil ji jen poněkud pro tisk. V Hrubého papírech jsou i jednotlivé listy, ukazující vznik této úpravy.

4 Jde tu o pozn. 101 ke str. 87.

5 Zase oddělil tu pozn. od textu.

její pojal ještě do druhé redakce, je tu také ještě zlomek stati o kapitule olomoucké. V další práci mu zabránila nepochybně už osudná nemoc.

Vydáváje druhou Studii, vzal jsem za základ rukopis druhé redakce, pokud byl v celku dochován; počínajíc dlouhou inxtaposici listin kladrubských¹ bylo třeba spokojiti se textem redakce první (zlomek stati o olomoucké kapitule se v druhé redakci shoduje doslova s příslušným textem v redakci první). Není třeba zdůrazňovati, že při úpravě rukopisu pro tisk, bylo zvláště tam, kde byla k dispozici jen redakce první, nutno překonávati nejednu obtíž. Věc vyžadovala zejména velmi bedlivého srovnávání výsledků třetí redakce Studie I s tím, co Hrubý podává v první redakci Studie II, aby byly vyznačeny vydavatelskými poznámkami ony případy, kdy Hrubý v Studii I změnil svůj úsudek, ale neměl již příležitost dát změněnému soudu výraz ve Studii II. Stať o privilegii pražských Němců jsem vzhledem k tomu, že byla již otiskána Hrubým v citovaném sborníku, vypustil. Hrubý sám by to byl nepochybně také učinil. Kombinací první a druhé redakce Studie II se podařilo sestaviti celkem úplný její text. Chybí jen závěr stati o klášteře třebičském.

Pokud jde o Studii III, zachoval se v papírech Hrubého především svazek listů, uložených v obálce, na niž Hrubý napsal: Pečeti knížat a králů českých i markrabat moravských z rodu Přemyslova. Obsah obálky neodpovídá plně nadpisu. Je to část akademických čtení Hrubého o sfragistice a o heraldice, která se sice také zabývají otázkou pečeti přemyslovských, ale zůstávají v podstatě při popisu jednotlivých typů pečeti Přemysla II. Dále se zachovala troska rukopisu, který je částí Hrubého nepochybně prvního pokusu o stylisaci III Studie. Tento pokus nemohl vzniknouti před r. 1931, neboť Hrubý, píše jej, znal již práci Bauerovu O původu dvojstrannosti české pečeti panovnické, která vyšla v druhém čísle Českého časopisu historického z r. 1931². V zápětí po napsání prvního pokusu přistoupil Hrubý k napsání první redakce Studie III, kde velmi podstatně první pokus přepracoval a doplnil. Tato redakce musela vzniknouti patrně ještě r. 1931, rozhodně vznikla dřív než třetí redakce Studie I, neboť z ní Hrubý celé partie do třetí redakce Studie I převzal³. Nebyla to také

¹ Srov. níže na str. 86 a násl.

² Srov. níže na str. 166, pozn. 7.

³ Srov. níže pozn. vydavatele 8 na str. 166 a pozn. vyd. 70 na str. 16.

ještě definitivní redakce pro tisk (poznámky jsou psány pod textem), ba nebyla Hrubým vůbec dokončena. Chybí totiž celá část o erbech (proto bylo třeba upravit nadpis Studie III), text sám je přetržen uprostřed věty, ke konci chybí takřka vůbec příslušné poznámky. Z této neúplné redakce je Studie III níže otiskována. Poznámky chybějící, pokud bylo možno¹, byly vydavatelem doplněny, jak je na příslušných místech vyznačeno, text ovšem doplniti nebylo možno.

Z Hrubým původně zamýšleného oddělení Acta se dochovalo v jeho materiálu jen nemnoho. Hrubý si je představoval rozdělené na dvě části: Acta genuina nec non interpolata a Acta spuria. Z části první měl hotovo 26 čísel². Jsou to, pokud jde o listiny, které měl Hrubý za pravé, opisy příslušných listin z Friedrichova kodexu, k nimž Hrubý připojil některé textové poznámky (převzaté rovněž z edice Friedrichovy, ty totiž, které považoval pro svůj výklad o listinách za důležité), některé své vysvětlivky pod čarou a obsírnější výklady u záhlavních regest, v nichž rekapituloval výsledky svého studia o příslušných listinách ze své Studie I, po př. i II. Pokud jde o listiny, které Hrubý považoval za interpolované (a jejichž původní jádro hledal ve Studii II), vedl si obdobně, při tom v opise však typograficky vyznačoval, co z listiny považoval za jádro a co za doplňky. Pro část druhou, Acta spuria, zachovalo se v papírech Hrubého jen 5 úplných textů listin³. Zase jde o opisy těch listin podle Friedrichova kodexu s obdobným vydavatelským aparátem, jako v části první. Dobu vzniku oddělení Acta nelze přesněji určit, vzniklo nepochybně souběžně se vznikem prvních redakcí Studie I a II, a bylo i později doplňováno. Níže otiskováno nebylo, a to ze dvou příčin. Především proto, že je v papírech Hrubého zachováno velmi neúplně, dále proto, že se prohlídkou zachovaného materiálu ukázalo, že oddělení Acta neobsahuje (až na několik málo případů, na které jsem upozornil příslušnými vydavatelskými poznámkami) víc, než co Hrubý podrobně vyložil v Studii I a hlavně v II. Hrubý sám měl ostatně, jak jsme slyšeli, pochybnosti, má-li oddělení Acta do své práce vskutku pojmuti. Alespoň ve chvíli, kdy psal svůj výše citovaný Úvod, byl jistě

¹ Srov. níže na str. 184, pozn. 30 a násl.

² Čís. 27 by tvořil opis listiny ostrovské, který je však už neúplný.

³ Z čís. 6 se zachoval jen záhlavní regest. Také je tu zlomek Hrubého opisu listiny kladrubské z r. 1115.

rozhodnut, je vypustiti. V posledních redakcích svého díla se oddělení toho (resp. studie) sice zase dovolává, ale je otázka, nebyl-li by sám při definitivní úpravě rukopisu pro tisk zařídil to, co podnikl vydavatel, totiž nahradil své odkazy na *Studii Acta* prostě odkazy na *Friedrichův kodex*.

O oddělení posledním stačí několik slov. Přípravy Hrubého tu nepostoupily nad první přípravné práce, záležející v sbírání materiálu. Minil tu nepochybně využití fotografické sbírky pečeti českých knížat a králů, kterou založil při semináři palcografie a diplomatiky, který vedl, ale rukopis katalogu pečeti se v papírech Hrubého nezachoval. Stalo se tak nejspíše proto, že jako v předešlém případě, také tu vznikly Hrubému pochybnosti, má-li vůbec uveřejniti svůj katalog v rámci této své práce. Situace je tentokrátě však přece poněkud jiná. Katalog pečeti jeví se totiž vskutku nezbytným doplňkem Hrubého *Studie III*, kde se ho Hrubý také často dovolává (na některých místech buď tyto odkazy dokonce dojem, jako by byl měl již přece jen aspoň částečně katalog hotov¹). Vydavatelé přišla tu neobyčejně vhod práce Čarkova *O pečetech českých knížat a králů z rodu Přemyslova* (Praha, 1934), z které bylo možno nahraditi odkazy Hrubého na nedochovaný jeho katalog.

Celkem tedy shrnuji: nynější *Studie I a II* napsal Hrubý v první redakci v letech 1927—1928. Prvou redakci *Studie III* r. 1931. V zapětí nato, patrně počátkem r. 1932, přistoupil k psaní druhé a třetí redakce *Studie I*, kterou celkem dokončil, a k psaní druhé redakce *Studie II*, tu jej však postihla během práce neblahá nemoc.

Jaký byl můj úkol jako vydavatele práce Hrubého, plyne do značné míry již z toho, co jsem vyložil o dochování práce a o tom, jak vznikala. Na vysvětlenou je však přece ještě třeba několika poznámek. S hlediska formálního je především rozlišovati: 1. úpravy, respektive doplňky a poznámky, které se prozrazují jako vydavatelovy v otisku díla Hrubého na první pohled tím, že jsou položeny do závorek <>, 2. úpravy, které sice pocházejí také od vydavatele, ale takto označeny nejsou a které čtenář díla sám nezjistí, leč by srovnával otisk práce s původním rukopisem².

¹ Sotva lze za součást toho katalogu považovati poznámky o pečetech Přemysla II., o nichž tu byla výše zmínka.

² Opravy a úpravy do rukopisu Hrubého jsem vpisoval zprvu tužkou,

Do prvé skupiny náležejí především všechny ty případy, kdy jsem z práce Hrubého něco vynechal. Stalo se tak z rozličných příčin; tak byla, jak je výše připomenuto, vynechána celá stat o privilegii pražských Němců proto, že ji Hrubý předem už jinde otiskl, vynechána byla část Studie III, protože se doslova opakovala v poslední redakci Studie I (naproti tomu zase celá partie Studie III musila býti v téže souvislosti přenesena do Studie I¹), a části statí o listinách johanitských a plasských ve Studii II, které se zase opakovaly ve Studii I². Jinde byl zase vypuštěn obsáhlý poznámkový materiál, protože tak, jak se v rukopise Hrubého dochoval, byl jednak neúplný, jednak neodpovídal svému účelu³. Hlavně však proto, že jsem došel k přesvědčení, že by jej byl Hrubý při definitivní úpravě práce vynechal sám. Tento moment byl rozhodující; vždy jsem uvažoval zevrubně, jak by byl kde asi rozhodl autor. Tím se vysvětluje, proč jsem ponechal v práci Hrubého některé dlouhé a při tom — nelze si to tajiti — i poněkud zbytečné citáty z listin, otištěných ve Friedrichově kodexu, a spokojil se jen tím, že tam, kde Hrubý tytéž citáty dvakrát opakoval, jsem citát druhý nahradil prostou revokací na citát prvý. Je sice pravda, že mohl býti ještě mnohý jiný citát z práce Hrubého vypuštěn (práci by se tím nikterak neublížilo, naopak prospělo, protože pak by se bylo nepochybně podařilo zalámati poznámky pod text a nemusil býti zvolen méně praktický způsob, totiž oddělení poznámek od textu do zvláštního svazečku), ale je otázka, byl-li by to Hrubý učinil sám; záliba ve velmi podrobných citátech byla totiž pro jeho vědeckou práci vůbec charakteristická.

Dále náležejí do skupiny prvé ty případy, kdy jsem v práci Hrubého provedl některé věcně důležitější doplňky nebo změny věcné povahy. V textu takových případů bylo poměrně málo, zato tím víc v poznámkách. Čtenář mi zajisté rozumí, co míním terminem věcně důležitější doplňky a změny věcné povahy. Nemělo tuším smyslu, abych výslovně upozorňoval na to, kde všude jsem upravil na př.

později důsledně červeným inkoustem ty, které byly jako vydavatelovy v práci výslovně vyznačeny; zeleným inkoustem jsem prováděl úpravy druhé skupiny.

¹ Srov. o tom níže na str. 16, pozn. 70 a na str. 166 pozn. 8.

² Srov. str. 121, pozn. 221, a str. 145, pozn. 350.

³ Srov. str. 66, pozn. 503.

některý citát Hrubého, který nebyl přesný (Hrubý by jej byl nepochybně nejpozději mezi tiskem také sám opravil), nebo na to, kde všude jsem nahradil revokace Hrubého na nehotové a neotříděné tu oddělení Acta revokacemi na příslušné kusy ve Friedrichově kodexu i jinde, nebo kde jsem dohledal chybějící citát u Hrubého tam, kde Hrubý sám okrajovou poznámkou nebo i jinak naznačuje ve své práci, co má citovati.

I tak zbylo dost případů, kde jsem výslovné upozornění na svou opravu nebo na svůj dodatek považoval za nutné. Je to útrno z otisku práce a vyplývá to v podstatě již z toho, co bylo pověděno o jejím postupném vzniku a nynějším dochování rukopisném. Od smrti Hrubého uplynuly dnes už více než tři léta. Bylo tedy nezbytné přihlídnouti ke vši literatuře, jakkoliv se thematic Hrubého dotýkající, která vyšla od jeho smrti, a upozorniti na ni a na její výsledky aspoň ve formě stručných poznámek. Než i některé práce, které ještě za života Hrubého vyšly, nebyly v jeho díle na příslušných místech citovány¹. Je to pochopitelné, uvážíme-li, jak postupně dílo vznikalo, a že je otříděno z redakcí, pocházejících z různých let od r. 1928. I po té stránce bylo tedy třeba doplňků, na několika místech jsem považoval za svou povinnost doplniti i něco z literatury starší, tam totiž, kde jsem se domníval, že by to byl autor sám učinil při konečné přípravě práce k tisku.

K některým partiím práce Hrubého se nedochovaly poznámky, jak již víme. Snažil jsem se všude doplniti je (jen v malém celkem počtu případů se to nepodařilo), a zatím, co některé z těch doplňků náležejí, jak jsem již řekl, do druhé kategorie mých úprav, vyznačil jsem svůj doplněk všude tam, kde mohla vzniknouti jakákoliv pochybnost o tom, zda doplňují přesně to, co by byl doplnil Hrubý sám. Velké opatrnosti bylo také třeba při úpravě práce pro některé věcné nesrovnalosti, zejména mezi Studii I a II, o jejichž povaze byla již také zmínka, dále i tam, kde jsem shledal, že je vhodné k lepšímu pochopení práce upozorniti na něco ze starších jejich redakcí. Na několika místech Hrubý okrajovými poznámkami tužkou do rukopisu sám naznačil, že své badání nepovažuje ještě za ukončené. Poznamenal také někde, kterým směrem by chtěl ještě pracovati dále.

¹ Srov. o tom na př. i výše na str. X.

Tyto poznámky jsem přetiskl a připojil k nim i věcné poznámky, po případě vysvětlení, pokud bylo možné je podati. V této věci bylo ovšem třeba zachovati určitou miru, aby zásah do Hrubého práce nepřekročil mezi dovolených. Proto na př. řekl jsem jen nejnmutnější v případě strahovského rukopisu Vincencova¹, o autentice bohnické², o přípisku na listině loucké³ a o paleografickém rozboru Hrubého listiny litoměřické⁴. Všechny tyto případy náležejí do první kategorie mých úprav, stejně jako ty případy, kdy jsem, reviduje podrobně práci Hrubého, poznal, že to, co tu i onde pravi, neodpovídá bezpečně zjištělné skutečnosti.

Celkem bych tedy charakterisoval úpravy první kategorie tak, že jsou plodem revise práce Hrubého po stránce ryze věcné. Výsledkem obdobné revise po stránce více formální jsou úpravy kategorie druhé, na které v otisku práce výslovně neupozorňuji. Připomněl jsem na př. již, že byly revidovány všechny citáty v práci Hrubého. Při tom jsem rozlišoval, jde-li o citace ze starých nebo z moderních pramenů publikací. Tak na př. citáty Hrubého z Friedrichova kodexu jsou uváděny důsledně v přesný souhlas s textem v kodexu, a to i pokud jde o interpunkci. Během práce jsem se totiž přesvědčil, že citáty Hrubého neměly definitivní povahu (chyběla jim poslední revise, kterou již nebylo dopřáno provésti Hrubému). Jen tam, kde jsem došel k přesvědčení, že Hrubý úmyslně položil interpunkci jinou než Friedrich, jsem ponechal interpunkci Hrubého, upozornil jsem na to však vydavatelskou poznámkou. Při revizi citátů z edici nedomoderních jsem se přidržel více Hrubého tam, kde jsem poznal, že svými odchylkami sleduje určitý cíl, na př. zjednodušování ae na pouhé e atd.). Pokud jde o interpunkci v textu práce Hrubého, zjednodušoval jsem ji poněkud, nikoliv však ještě do té míry, jak by toho snad někde věc vyžadovala, nechtěje ani v tom podstatněji setřítí ráz práce Hrubého, který si líboval v interpunkci velmi bohaté. Mléky jsem prováděl také úpravy pravopisné a na některých místech jsem sloh práce poněkud zjednodušil, rozděliv složitá Hrubého souvětí na samostatné věty⁵.

Snažil jsem se také sjednotiti způsob citace práce Hrubého

¹ Srov. str. 40, pozn. 204.

³ Srov. str. 118, pozn. 207.

² Srov. str. 42, pozn. 221.

⁴ Srov. str. 106, pozn. 162.

⁵ Na mnoha místech bylo třeba doplniti také Hrubého revokace na rozličná místa jeho práce.

(sigly pro časopisy a citáty některých častěji tam citovaných knih), i typografickou úpravu textu i poznámek; po obojí stránce zbývalo totiž v rukopise Hrubého ještě mnoho vykonati. Nepodařilo-li se ani mně ve všem tom ještě docíliti plné důslednosti, nechť to čtenář laskavě omluví tím, že bylo vskutku obtížné za daného stavu rukopisu materiál i po této formální stránce veskrze pevně zvládnouti.

Vyložil jsem zatím, v jakém smyslu a jak jsem považoval za potřebné mlčky nebo výslovně zasahovati do práce Hrubého. Zbývá nyní zmíniti se o zdánlivě negativní části mé práce: nezasáhl jsem totiž ani tak ani onak do práce Hrubého tam, kde sice při revisi práce mi vyvstaly určité věcné pochybnosti, zda má Hrubý pravdu, kde však přece jen šlo o věci, které mohou být předmětem vědecké rozpravy. Vykládati podrobněji o této stránce mé práce by znamenalo vlastně psáti referát o díle Hrubého, který nenáleží, tuším, na toto místo. Smím však snad přece upozorniti na několik jednotlivostí, při čemž nechci rozebíratí otázku základní, pokud se totiž Hrubému podařilo prokázati hlavní thesi jeho práce — thesi vpravdě revoluční — že totiž u nás dříve, než se plně vyvinula listina, neexistovalo to, co jmenujeme v diplomatickém smyslu aktem¹.

Ale aspoň jedné poznámky i tu je, snad, třeba. Uvažuje na str. 19, pozn. 82, pokud by bylo možno naše nejstarší listiny považovati za akty, po případě najíti stopy aktů v listinách mladších, dí Hrubý, že v tradici kláštera sv. Jana na Ostrově z 50. let stol. 12. není stopy po aktech. Ale na str. 141, vraceje se k případu ostrovskému, připouští, že skladatel ostrovské listiny užil nějakého starého soupisu klášterního zboží vzniklého, nebo bylo-li postupně do něho zapisováno, dokončeného někdy před r. 1110. Mluvě (str. 142) o povaze toho soupisu, sice zdůrazňuje, že to nebylo víc než pouhý výčet zboží, zaznamenávající jednotlivé dary jen v prosté formě, kterou i naznačuje, ale přece se mi zdá, že počáteční zjištění, že by nebylo v listině ostrovské ani stopy po aktu, vedle zjištění druhého dobře neobstojí. Vzniká totiž otázka, zač máme diplomaticky onen soupis klášterního jmění vlastně považovati. Ne podobný případ je také ve výkladu listiny litomyšlské (str. 112). Případ sice jiného rázu, ale přece ve věci samé obdobný, najde pak čtenář

¹ Z téhož důvodu obmezil jsem na nejnutnější míru poznámky k Hrubého výkladům o počátcích listiny u Germánů a u nás, jak níže (str. 6, pozn. 17) také podotýkám.

také ve stati o listinách plasských (na str. 147). Hrubý tu mluví o odstavci čížkovském ve falsu plasském a dochází k závěru, že svědci ve falsu plasském jsou vlastně svědky darování nebo restituce Čížkova králem Vladislavem, o němž falsátor listiny plasské někde našel zprávu. Má však za jisté, že odstavec o Čížkově (a tedy patrně také oni svědci čížkovští) není ohlasem žádné Vladislavovy listiny naopak má za to, že byl jedním z důvodů, proč falsum plasské vzniklo. Ale tu je se třeba zase tázat, v jaké diplomatické formě plasský falsátor zápis o Čížkově našel.

Dále bych se tu chtěl dotknouti několika otázek, které nepochybně vyvolá u čtenáře četba pronikavých pokusů Hrubého o nalezení původního jádra v několika našich pozdějších listinách, falešných i interpolovaných. Tam, kde mluví Hrubý po prvé o formě listin Vratislavových (str. 12), praví, že dispozice těchto listin (vlastní obdarování) bylo uvedeno zvláštní souhrnou větou odkazovací a skládalo se ze vsí, lesů, veřejných dávek a snad čeledi. Niže (str. 61) připomíná, že typické věno nového duchovního ústavu je nám zachováno v zakládací listině kláštera hradištského — jsou to čtyři vsi, ... rybníky, četná čeleď a dobytek. Listina hradištská, nebo spíš listiny hradištské obě, Otova i Vratislavova, jsou východiskem zkoumání Hrubého o podobě naší listiny v době Vratislavové, protože se, jak vykládá, zachovaly ve formě nejméně porušené, zatím co jiné listiny Vratislavovy (boleslavskou, opatovickou, vyšehradskou) je třeba teprve pracně dobývat z pozdějších jím. Hlavní kritickou pomůckou, pokud jde o stanovení znění původní dispozice, byla Hrubému myšlenka, ke které se několikrát na příslušných místech vrací, že totiž zprvu byly darovány jen celé vsi (nikoliv i jednotlivá popluží), že nebyla tehdy v listinách jmenovitě vypočítávána darovaná čeleď, že tedy, jak Hrubý souborně říká, drobné dary nebyly v nejstarších zakládacích listinách uváděny. Vidím v tom určitou nesrovnalost s tím, co Hrubý pověděl o listině hradištské, a tuto nesrovnalost nemůže odstraniti ani to, že Hrubý, jak jsem poznámenal¹, v oddělení Acta dodatečně některé takové drobné dary z listiny hradištské vyloučil jako interpolace. Tím víc vzbudí pochybnost, užívá-li téže kritické metody Hrubý ještě pro druhou polovici 12. století², neboť

¹ Srov. str. 86, pozn. 97.

² Viz při kritice listiny kladrubské (str. 100) a méně určitě i při kritice listiny plasské (str. 148).

sám označil (str. 43) zpřesnění dispozice, záležející v tom, že je výslovně vytýkáno, komu darované nemovitosti a jakým právem až dosud patřily a jaká byla jejich příslušenství a práva, za dílo Vincencovo a o něco níže (str. 45) také za dílo notáře Soběslavova.

Ve vydavatelských poznámkách jsem upozornil na svých místech na to, že zůstalo v práci Hrubého určité kolísání na otázku identity autora několika listin plasských s notářem Rapotou. Připomněl jsem také, že Hrubý naznačil, že má pochybnosti i o tom, zda správně rozlišil v plasských listinách dílo několika notářů, konkrétně mluví o notářích P 1—P 4¹. A lze se, tuším, dohadnouti proč, ba říci, že se pochybnosti Hrubého nepochybně vztahovaly i k jeho dalším diplomatickým notářům plasským, P 5 a P 6. Uvažuje o původním znění Vladislavovy listiny plasské², vyloučil Hrubý dodatečnou poznámkou z původní listiny zmínku o tom, že Vladislav pořídil cum socia thori mei Gertrude. Pak by tato slova byla ve smyslu výkladu Hrubého ve Studii I od notáře P 6, ve smyslu výkladu ve Studii II Rapotova. Charakteristická zmínka cum socia thori mei se však opakuje jen s nepatrnými varianty také v plasských listinách Bedřichové (CDB I, č. 307) a Helišíně (tamže č. 322). Prvou z těchto listin označil Hrubý³ za diktát plasského notáře P 4. Ohledně druhé nesouhlasí s míněním Friedrichovým, že by pocházela od téhož notáře jako prvá. Závislosti stylové, které se v listinách projevují (mezi nimi je také ona socia thori), ukazují podle Hrubého nikoliv na společného autora obou listin, nýbrž na to, že původce listiny druhé užil při své práci listiny své⁴. Toho druhého notáře nazval Hrubý P 5. Bylo-li by snad možno přijmouti toto vysvětlení, pokud jde o vztah našich dvou listin (č. 307 a 322), neobstojí, tuším, je-li zmínka o socia thori mei, také ve falsu plasském interpolací, neobstojí tím více, sledujeme-li nepochybně správný postřeh Zatschkāv, že pro skladatele určité skupiny listin plasských (kterého Zatschek jmenuje Rapotou) je charakteristická klatba Ut autem hec inconvulsis radicibus ... perseverent ..., která je také už v čís. 322.

Vše, co bylo právě pověděno (a bylo by možno připojit ještě případy další), dokresluje obraz, nastiněný na počátku tohoto úvodu,

¹ Srov. str. 49, pozn. 302.

² Srov. str. 148, pozn. 364.

³ Srov. str. 48, pozn. 300.

⁴ Srov. str. 49, pozn. 304.

že totiž práce Hrubého ve chvíli, kdy ji opustil, byla nehotová a vyžadovala ještě pečlivé ruky autorovy. Než na otázku, která by se za těchto okolností mohla vynořiti, zda bylo vhodné práci Hrubého, třeba nehotovou, publikovati, je třeba, tuším, se vší rozhodností odpověděti kladně. Není totiž možno pochybovati o tom, že jde o práci v metodě, v myšlenkovém základu i v provedení nevšedně zajímavou, o práci, na níž lpí nesmírná píle zvěcnělého autora a při tom o práci, která jistě přinese, i když se nesetká v celé své koncepci se souhlasem, přece mnoho plodných myšlenek do našeho vědeckého poznání a které proto náleží čestné místo v badání o české diplomatice. Nejen tedy úcta k zvěcnělému, nýbrž i věcné důvody opravňují publikování této práce.

J. Šebánek.

